

verka disparat – skulle närmast en tystnad råda inom detta högst aktuella område. Nu fokuserar denna del i huvudsak på muslimska invandrare, men texterna av David Gunnarsson och Lena Gerholm visar ändå på det fruktsamma i att stärka ett etnicitetsperspektiv inom idrottsforskningen (givetvis utan att kategorier såsom kön, generation och klass förskjuts). Gerholms spännande bidrag om muslimska mäns syn på mat, kön och sexualitet tänjer f.ö. ut antologins spännvidd ordentligt, utan att ramarna för den skull sprängs.

Om jag ska försöka sammanfatta hela antologin, så menar jag att boken är lyckad genom sin nyfikenhet och sitt verkligt breda – och många gånger nyskapande – angreppssätt. I och med att många bidrag inte är en sorts avrapporteringar av pågående forskningsprojekt kommer den att ha sitt givna intresse framöver. Bäst torde artikelsamlingen fungera som en sorts idéspruta för framtida och etablerade forskare. Flera artiklar – men inte hela boken – borde kunna användas som kurslitteratur i de många idrottsutbildningar som numera finns i landet. Läsvärldheten gör att boken, som getts ut på ett välnummerat förlag, även borde kunna nå ut till en bredare läsekrets. Här måste man dock göra ett sedvanligt förbehåll. Att få människor som intresserar sig för sport att också läsa mer akademiska texter om sport är mycket svårt. Inte ens sportjournalister på de stora tidningarna känner det som en plikt att försöka hänga med någorlunda i forskningsutvecklingen. Hela sportvärlden är ständigt riktad framåt, varför tid för reflektion sällan ges. Överhuvudtaget finns knappast något samhällsområde där skillnaden mellan antalet intresserade och antalet läsintresserade torde vara så stort. Hur som helst utgör Tankar från baslinjen en bred och imponerande hyllning till en bred och imponerande forskare.

Torbjörn Andersson, Malmö

Kulturarv och historiebruk. Mikael Eivergård (red.). Fornvårdaren 28, Jamtli Förlag, Östersund 2005. 167 s., ill. ISBN 91-7948-198-1.

Jämtlands länsmuseum torde vara ett av landets mest kända, och numera mest välnummerade museer. En framsynt och nytänkande pedagogik, stor publiktillströmning, blandningen av kontroversiella och mer lättillgängliga utställningar, regelbunden bokutgivning och anställda som får möjlighet att forska inom ramen för sina tjänster – det finns all anledning att följa arbetet

som bedrivs på Jamtli. *Kulturarv och historiebruk* är titeln på den senaste publikationen i museets skriftserie för vetenskapliga och forskningsinriktade texter, Fornvårdaren. Texterna behandlar i första hand Jämtlands spirande kulturarvsverksamhet kring sekelskiftet och några decennier in på 1900-talet. Tillsammans utgör de en grundlig genomgång av hur de dominerande aktörerna i länet etablerade och präglade arbetet med den regionala historieskrivningen, och hur det kan tolkas.

Med den fordrande titeln annonserar Jamtli att man sällar sig till den senaste tidens kritiska granskning av de döda hjältar, vars alster och historiesyn har traderats i årtionden. Å ena sidan anges därmed ett tydligt konstruktivistiskt perspektiv, å andra sidan kan jag inte erinra mig två begrepp som använts lika flitigt inom museivärlden och kulturmiljövården, och med så stora innehållsmässiga skillnader, under de senaste fyra åren som just "kulturarv" och "historiebruk". Det gör dem märkbart uddlösa, de har i viss mån förlorat sin pregnans och förknippas närmast med retorik utan konsekvens. Förhoppningsvis kommer diskussionen som handlar om begreppens innebörd aldrig att försvinna från dagordningen, men idag, när den har pågått en tid och projekt efter projekt sjösatts återstår fortfarande frågan: Hur påverkar de nya insikterna den verksamhet som dagligen äger rum på landets kulturarvsinstitutioner? Jag tänkte återkomma till frågan lite senare med anledning av antologins ansatser, Jamtlis arbete och kulturmiljövårdens utmaningar.

Antologin består av fem artiklar som var och en förtjänar en närmare granskning. En omfattande källbearbetning ligger bakom texterna, som jag likväl måste redogöra för tämligen summariskt då utrymmet är begränsat. I den första artikeln, "Den hemvävda kulturen", ger Catarina Lundström en översiktlig introduktion till vilka protagonisterna var i spelet om historieskrivningen och de viktigaste tilldragelserna. Detta är sannolikt också syftet med texten vilket emellertid aldrig artikuleras. Artikeln består av fyra delar: en inledning, en så kallad "kulturarvskalender", en katalog över betydelsefulla personer och slutligen en avslutning. Det är mittendelarna som utgör empirin, och den torde ha tagit avsevärd tid att sammanställa. Lundström har gått igenom ett stort material. Att döma av fotnoterna omfattar det i första hand bearbetningar i form av äldre artiklar ur tidskriften *Jämten* och *Hemslöjden*, men hon har också granskat föreningarna Jämtslöjds och Härjedalslöjds protokoll och årsberättelser från perioden kring sekelskiftet 1900, Jämtlands läns Fornminnesförenings

årsberättelser och medlemsmatriklar som trycktes i föreningens tidskrift 1895–1924, liksom delar av den legendariske Erik Festins privata arkiv. Dock framgår inte alltid varifrån uppgifterna om aktörernas personalia härrör, eller varför de har inkluderats i listorna.

Materialet är stort och reser många frågor: hur har Lundström valt vilka händelser och aktörer som skall omnämnas respektive inte skall omnämnas? Är t.ex. samtliga ledamöter av Heimbygdas styrelse inkluderade i persongalleriet? Står mängden text som ägnas varje aktör i relation till hur tongivande eller betydelsefull den/hon/han var i arbetet med att definiera det jämtländska kulturarvet? Som läsare blir jag också nyfiken på vad författaren vill säga med sina kataloger, varav persongalleriet rymmer fler kvinnor än män. Många data blir lämnade okommenterade, vilket kanske är meningen, men om avsikten är att vi ska använda Lundströms text som ett uppslagsverk behövs en tydlighet som handlar om på vilka grunder urvalet har gjorts. Av inledningen och avslutningen framgår att Lundström har flera tankespår i sinnet, men de knyts alltför vagt till kalendern och persongalleriet och de båda avsnitten kan i stort sett läsas som isolerade delar.

Den andra artikeln, ”Makten över historien i Jämtland”, är skriven av museichefen Henrik Zipsane och så som jag tolkar det är syftet med artikeln, vilket inte heller här artikuleras tydligt, att redogöra för hur föreställningen om ”Jämtland” formerades och försågs med innehåll. Med avstamp i tidigare historieproducenters utsagor och agerande tolkar Zipsane förloppet i termer av makt och beskriver initierat skapandet av Jämtland som en kamp mellan olika aktörers positioner och tolkningsföreträden, hur historieskrivningen byggdes upp genom hembygdsföreningarnas verksamhet, i synnerhet Jämtslöjds (etablerad 1908), och hur den fastställdes och reproducerades med hjälp av bokverk och museets arbete. Centralt är resonemanget som rör relationen mellan länet Jämtland – som inbegriper landskapen Jämtland och Härjedalen samt delar av Medelpad, Ångermanland, Dalarna och Lappland – och landskapet Jämtland som är en geografiskt liten del av länet. Vilken ”territoriell referensram” som har dominerat historieskrivning och kulturarvsproduktion följer som en röd tråd genom texten och utgör också slutdiskussionens huvudfråga. Det är ett subtilt men effektivt historiebruk Zipsane skildrar, och genom hans artikel återfår jag som läsare förtroendet för själva begreppet som i många andra sammanhang används ganska slarvigt – som om historien alltid vore ett uppenbart och lättupptäckt verktyg i handen på ett

namngivet subjekt.

Den tredje artikeln, ”Den säregna självständigheten. Jämtlands läns fornskriftsällskap och legenden om bonderepubliken”, är skriven av Maria Möller som, enligt presentationen i boken, hyser ett särskilt ”intresse för historiedidaktiska perspektiv”. I inledningen annonserar författaren att hon avser att tillämpa Pierre Bourdieus tankemodell som kretsar kring begreppen ”kapital” och ”fält”, och därigenom förstå tillkomsten av Jämtlands historia. Artikelns form och omfattning gör emellertid att tillämpningen inte berikar hennes undersökning. På vilket sätt Fornskriftsällskapet utgör en del av ett historiekulturellt fält behöver preciseras, liksom vilka andra aktörer som ingår i det. Främst handlar artikeln om Jämtlands läns fornskriftsällskap och i upptakten framhålles flera syften varav undersökningen av ”vad som, enligt bland andra Jämtlands läns fornskriftsällskap, ’bör’ läsas och skrivas om Jämtlands historia” (s. 91), framstår som det huvudsakliga.

Möller gör skillnad mellan det hon kallar ”ren historieförmedling” och andra typer av användningar av historien. Hon antyder att det existerar en opolitisk produktion och förmedling av historien – en förmedling som inte är laddad med artikulera eller oartikulera avsikter. Aktörer som Fornskriftsällskapet däremot, hade en medveten målsättning med sin användning av (den i sig opolitiska?) historieskrivningen. Deras syfte var visserligen underliggande, men likväl tydligt: att ”förstärka bilden av Jämtlands särställning och bilden av ’den fria bonderepubliken’”. Resonemanget förefaller motsäga bokens inledande diskussion om historia som något som inte kan betraktas som åtskilt från politiska intressen.

Den fjärde artikeln, ”Museet och minnet. Perspektiv på Jämtlands läns museums insamling av folkminnen”, är skriven av Mikael Eivergård och handlar om folkminnesinsamlingen i 1950-talets Jämtland. De centrala frågor som han ställer är för det första vad som definierar ett folkminne, vilka minnen som inkluderades respektive exkluderades i samlingsen och hur uppteckningarna kan tolkas. Är folkminnesuppteckningarna överhuvudtaget användbara som källor till det förflutna eller bör de endast studeras såsom källor till historieskrivningen? Här är det Michel Foucaults diskursbegrepp som prövas mot materialet, ”det regelstyrda tal, de samtalsordningar och de handlingar som omger, påverkar och påverkas av talet om folkminnen”, som Eivergård uttrycker det. Undersökningen av kategorierna som användes för att ordna både insamlingen och arkiveringen av folkminnena, kan göra oss varse de ordningar som inte rymdes

eller tilläts rymmas inom diskursen, menar han.

Insamlingen av folkminnen i Jämtland intensifierades under 1950-talet, då med hjälp av företrädesvis lekmän som upptecknare. Anvisningarna om vad och hur själva upptecknandet skulle gå till var noggranna och ordnandet av materialet i arkivet utfördes av professionella museimän. Museitjänstemännen utövade ”en stegvis kontroll över de utsagor som producerades” och bearbetningen kunde ibland vara radikal. Eivergård ger exempel på hur språkliga redigeringar utfördes, redigeringar som förändrade både tonen och budskapet i den framlagda berättelsen. Eftersom ett av målen med uppteckningarna var folkbildning kan redigeringen tolkas som ett försök att göra framställningen pedagogisk. Bilden av det goda allmogesamhället, som idealiserades på bekostnad av den industrialiserade samtiden, skulle göras otvetydig och därmed krävdes klargörande ändringar.

För att utföra sin undersökning ger sig Eivergård in i arkivet och tar avstamp i samlingarna för att förstå deras organisation och ställa sina frågor. Att han i texten arbetar med så många citat gör läsningen intressant och resonemangen övertygande. Med dessa skenbart sakliga exempel hämtade direkt ur det s.k. folkminnet, visar han, hur tendentiös historieskrivningen i själva verket var, och är.

Bokens avslutande artikel är Karl-Johan Olofssons ”Glösa – figurer i förändring”, som handlar om hur hållristningarna i Glösaabäcken har tolkats genom århundradena och hur samma tolkningar eller tankemönster har reproducerats över tid. Artikeln kan beskrivas som en kronologiskt ordnad uppgörelse med en tidigare forsknings- och kunskapsstradition som tog sin utgångspunkt i ovetenskapliga reseskildringar vilka sedan återberättades och kom att uppbäras av namnkunniga arkeologer och forntidsforskare. Syftet med Olofssons artikel är att både redogöra för och kritiskt granska tolkningarna för att slutligen komma med ett modest förslag på en ny läsning av källmaterialet.

En central fråga som reses är huruvida det är forskningen kring hållbilderna som har ändrat karaktär genom åren och på så vis genererat nya beskrivningar, eller om förklaringen till förändringen i synen på vad figurerna föreställer helt enkelt måste sökas någon annanstans. Frågan är retorisk. Olofsson antyder att den måste sökas i syftet. Vem och vad gagnas av denna historieskrivning, är frågan han tycks vilja ställa.

Älgar eller renar, som är den stora tvistefrågan när det gäller Glösafigurerna, kan tyckas kvitta men i artikeln framgår tydligt hur de olika tolkningarna får konse-

kvenser för synen på människorna som tillverkade dem, och de samhällen de levde i. Det är en spännande och välgörande analys, ett övertygande exempel på historiebrik, och även om det är aningen tröttsamt att ta del av älg-ren-argumentationen, överensstämmer ansatsen i artikeln med genomförandet på ett stringent sätt. Att Olofsson dessutom i sin slutdiskussion dristar sig till att föreslå en ny tolkning, helt enkelt en egen version, gör läsningen riktigt lustfylld.

Antologins övergripande tematik utgörs av hur historien, dvs. historieskrivningen och inte det förflutna, har använts för att befästa ideologier som exempelvis kan kopplas till frågor om rastillhörighet, tolkningsföreträde och överhet – med andra ord om maktordningar. På olika sätt och med varierande flinkhet och skärpa behandlar samtliga fem artiklar det tidiga 1900-talets, med dagens ögon, anmärkningsvärt småskurna och ovetenskapliga sätt att producera ny kunskap. Det är en ambitiös och lovvärd publikation, och kanske behövde dessa texter så att säga skrivas för att komma vidare till nästa fas i uppörelsen med kulturarvet och historieskrivningen. Nu när jag har följt recensentens grundregel, som är att läsa boken på dess egna premisser, kan jag likväl inte låta bli att säga några ord om det jag saknar i *Kulturarv och historiebruk*, det jag önskar mig av nästa publikation.

Efter att ha tagit del av ett antal texter som behandlar kulturarvsverksamhetens tidigaste år skulle det vara spännande att läsa om de samtida kulturarvsproducenterna, och inte minst texter som erbjuder kunskap om det förflutna producerade med avstamp i våra nya insikter. Lite symptomatiskt är det t.ex. att *Kulturarv och historiebruk* inte rymmer någon text skriven av en byggnadsantikvarie. Trots de senaste årens massiva insatser och statliga miljoner tycks det som om just kulturmiljövårdens bebyggelse- och landskapsverksamhet fortfarande rullar på i sina gamla hjulspår, där värden är eviga och material trots allt väger tyngre än det sociala livet. Ofta skylldet på lagstiftningen men det förefaller också finnas en tvekan; hur åstadkommer vi långsiktiga förändringar i den dagliga verksamheten? Hur ska vi göra för att i vår vardag ta konsekvenserna av den samtida diskussionen och sätta i verket konkreta strategier och metoder som stämmer överens med insikterna om det konstruerade kulturarvet och skillnaden mellan det förflutna och historien? I hanteringen av antikvariska kontroller, byggnadsminnen och byggnadsvårdsmedel – hur förhåller sig antikvarien, som trots allt är en betydelsefull aktör i gestaltningen av landskapet och stadsrummet, och i kunskapsproduktionen? Hur

integrerar läns museet diskussionen om historiebruk i kulturmiljövårdens verksamhet?

Ett annat område som jag är nyfiken på är de beslut kring historiebruk som framställningen av Jamtli historieland dagligen måste generera. Så vitt jag förstår är dessa ställningstaganden föremål för en levande diskussion bland museets anställda, vilket gör det än mer angeläget för oss i övriga delar av landet att ta del av. Ytterligare ett område som jag inte kan låta bli att undra över är EU-debattens kulturarvstoner: visst vore den intressant att granska ur detta perspektiv! Frågan tangeras av Henrik Zipsane och det skulle vara spännande att höra mer. När det kommer till Jämtland finns också den studentikosa föreningen Jamtamot vars äldre, numera högt uppsatta medlemmar enligt föreningens stadgar har till uppgift att värna det jämtländska kulturarvet. Vilket kulturarv odlas inom detta manliga sällskap? Eller varför inte Wilhelm Peterson-Berger institutet – vilken historiesyn förmedlar det genom sina insatser? Och hur är det med verksamheten som planeras inom ramen för Nordiskt Centrum för kulturarvspedagogik, som skall utveckla teori och praktik för ”förmedling av kulturarvet” – vilket kulturarv är det egentligen som skall förmedlas? Hur har kunskapen om det kulturarvet tagits fram? Och hur påverkas det som förmedlas av förmedlingen?

Revisionen av kulturarvsverksamheten kräver granskning av förebilder som Artur Hazelius, Sigurd Erixon, Erik Festin och deras verk, inte minst eftersom vi är många som mött deras texter under utbildningen. Men vi måste också ta konsekvenserna av revisionen i den kunskapsproduktion vi ansvarar för idag. Vilken typ av bebyggelse- eller kulturhistorisk kunskap producerar vi på museer och andra kulturarvsinstitutioner? Faran är att vi inte vågar lyfta pennan, och konsekvensen av det i slutänden sträcker sig till att Erixons typologier reproduceras till nästa generation i brist på studier med nya perspektiv. Det är gott och väl att *Kulturarv och historiebruk* är skriven och att sådana texter fortsätter att skrivas, men under tiden kan vi inte fortsätta bedriva vår kulturmiljövård som om ingenting hade hänt.

Eva Löfgren, Göteborg

Billy Ehn: *Vad konstigt. Om undran och oförståelse*. Studentlitteratur, Lund 2005. 132 s. ISBN 91-44-04335-X.

Hur var det den gick, visan från Kamomilla stad? ”Om ändå alla var som jag, så skulle allt va bra. Men ingen an-

nan är som jag och ingenting är bra!” Ungefär så, tror jag. Figuren som sjunger är klandrande, självförhärligande – en oacceptabel och tragisk besserwisser. Detta står klart för oss alla. Som sedelärande berättelse är porträttet uppfordrande. Vi förväntas ju tycka att rollkaraktären är inskränkt, intolerant. Och det gör vi. För vi, i allmänhet, är ju annorlunda. Men det finns också en annan sida av sångens refräng: rollfiguren undrar verkligen. Hur kan det komma sig att *ingen annan* är som hon?

Att undra är en djupt moraliserande sak. Den som undrar varför det är på ett visst sätt behöver ha en alternativ måttstock. Att undra är i hög grad att sakna, att vilja förändra eller rent av att må illa av. När Billy Ehn reser runt och föreläser samlar han in papperslappar med publikernas korta formuleringar av vad de tycker är konstigt, vad de undrar över, och vad de tycker är obegripligt. Svaren handlar påfallande ofta om samhällsproblem av olika slag, framställda med en ton av indignation. Varför är vissa så våldsamma? Vart ska knarkproblemet ta vårt samhälle? Varför är gamla människor så otrevliga?

Nu var det inte detta som Ehn ville veta, så han rider och förskjuter uppgiften för de pappersskrivande åhörarna. Mera oskyldiga uppmärksammanden av skillnader dyker också upp: svenskar tar av sig skorna när man kommer in i hallen, vilket inte är fallet i Kalifornien. Stockholmare står till höger i rulltrappan och andra gör det (dessvärre) inte, och så vidare. Men det vanliga innehållet på papperslapparna är ändå varför det är si och inte (det önskvärda) så. ”Ingen av skribenterna verkar ha gjort eller tänkt något underligt. ”Det konstiga finns därute, hos andra, en bit bort”, skriver Ehn. Förfasandet är ett folknöje med normaliteten och moraliteten som insats.

Det är konkretiseringen som är det fina med boken. De socialpsykologiska påståendena som mellan varven dyker upp kan kanske för vissa läsare vara tryggt summerande eller till och med förklarande i relation till mänskliga yttranden och beteenden. Så är det inte för mig. ”När det är trångt höjs kraven på anpassning och folk blir mer lika varandra, när utrymmet ökar framstår de mer som individualister.” Den här sortens elementär socialpsykologi är inte bokens starka sida – och inte heller dess poäng. Det är perspektivbytena som ger mig en läsupplevelse. Ehn tar exemplet med rondellen, som i vissa tider har varit en cirkulationsplats, i andra en korsning. Själv tog jag motorcykelkörkort under den tidigare epoken och bilkörkort under den senare, så jag förstår poängen: När ska man blinka? Och hur ska man